ASPECTE ALE STRATIFICĂRII TOPONIMICE ÎN BAZINUL MIJLOCIU AL TROTUȘULUI

DE

VLAD COJOCARU

1.1. În articolul intitulat *Principii ale lexicografiei toponimice,* Dragoș Moldovanu arată că analiza structurală a toponimiei este nu numai posibilă, ci chiar necesară. Prezentînd principalele modalități de realizare a structurilor toponimice, polarizarea și opoziția, autorul precizează că studiul diacronic al unui toponim „înseamnă, pe de o parte, analiza în timp a modificărilor survenite în raportul de desemnare și, pe de altă parte, cercetarea raporturilor stabilite succesiv între toponimul respectiv și alte toponime denotînd elemente ale unui complex geografic sau sociogeografic dat"[1]

Plecînd de la aceste principii, vom încerca să studiem dinamica unor structuri toponimice din bazinul mijlociu al Trotușului (microbazinele Uzului, Dofteanei și Slăniculuí), stabilind, implicit, și straturile toponimice care s-au succedat în procesul denominației din această zonă. Vom utiliza, în analiza noastră, după același autor, conceptele de *polarizare* și de *opoziție toponimică* precum și procedeul grupării toponimelor în *cîmpuri toponimice,* „singurul procedeu care poate permite o descriere structurală [a toponimiei]"[2]

1.2. În zona amintită, studierea raporturilor dintre diverse cîmpuri toponimice poate duce la reconstituirea sensului mișcărilor demografice, în condițiile existenței unor populații de limbi diferite (români, secui, ceangăi). Situate la limita de est a fostelor scaune secuiești Ciuc și Trei Scaune, bazinele Uzului, Dofteanei și Slăniculuí au cunoscut, în decursul timpului, schimbări ale granței dintre zona secuiască și cea românească, pe de o parte, ca și colonizări cu populație de limbă maghiară, pe de altă parte, colonizări care, după Radu Rosetti, s-au petrecut în două faze : prima, anterioară întemeierii Moldovei (cu secui care au fost asimilați în decurs de un secol) și a doua, mai nouă, de prin secolul al XVII-lea[3]. Adăugînd la aceasta și stratul slav, existent pe întreg teritoriul țării (secolele VII — XII), avem schițată sumar imaginea dinamicii populației în această zonă. Consecința acestor mișcări

[1] Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice,* în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, t. XXIII, 1972, p. 76.

[2] *Ibidem,* p. 83.

[3] Radu Rosetti, *Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova,* în AAR (Ist.), seria a II-a, t. XXVII, 1904 — 1905.

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

demografice este interacțiunea dintre cîmpurile toponimice concurente, refacerea succesivă a acestor cîmpuri prin adoptarea numirilor străine sau prin traducerea lor dintr-o limbă în alta.

2.1.1. Un toponim care se pretează la o interpretare stratigrafică este hidronimul *Bîrzăuța*, denumind un afluent pe dreapta al Uzului, ce izvorăște din muntele Repat. O eventuală explicație antroponimică nu este plauzibilă, ținînd seama atît de lungimea cursului de apă denumit (aproximativ 20 km) cît și de faptul că nici unul din antroponimele atestate în DOR — *Bîrzu, Bîrza, Bîrzea, Bîrzei* — nu poate constitui o bază pentru crearea hidronimului în discuție. Chiar dacă am presupune un antroponim **Bîrzău*, procedeul numirii unei ape prin diminutivul unui nume de persoană nu este operant, iar un antroponim **Bîrzăuț* < **Bîrzău* ni se pare dificil de admis, ținînd seama de sensurile sufixelor *-ău* și *-uț* (augmentativ și, respectiv, diminutival), care se exclud reciproc.

Prin urmare, trebuie să-l considerăm toponim descriptiv și să căutăm o bază nominală care să denumească o calitate a cursului de apă sau a zonei prin care trece. Ne-am putea gîndi la o formă primară **Ber(e)zovica* „Pîrîul Mestecenilor", numai că de aici s-ar putea mai greu explica dispariția lui *-e-* (în ipoteza unei baze slave de est), iar pentru a admite o bază slavă comună **berz-* ar trebui să mai existe toponime care să aparțină stratului vechi — ceea ce, pînă în prezent, nu s-a putut demonstra. Adăugînd dificultății formale și neconcordanța dintre toponim și referent — nu există mesteceni în zonă —, sîntem nevoiți să renunțăm și la această ipoteză.

Singura explicație verosimilă presupune încadrarea hidronimului într-o structură toponimică. Ținînd seama de rolul principiului opoziției în crearea cîmpurilor toponimice, el poate fi considerat ca un derivat diminutival de la un hidronim **Bîrzáva / *Bîrzova* < v. ucr. *bŭrzyj*[3bis] „repede" cu unul din sufixele *-áva*, *-ova*[4]. Examinînd configurația rețelei hidrografice, vom conveni că **Bîrzava / Bîrzova* nu putea fi altul decît rîul Uz, în raport cu care *Bîrzăuța* este afluentul principal. Apariția hidronimului *Uzul* a provocat dispariția hidronimului de bază, rămînînd doar diminutivul său, creat fie pe teren slav (**Berzavica / *Berzovica*), fie pe terenul limbii române cu sufixul diminutival *-uța*. În acest fel opoziția echipolentă inițială **Bîrzava : Bîrzăuța* a fost suspendată (diminutiv : zero).

Procesul refăcut mai sus este plauzibil și din punct de vedere istoric. Imposibilitatea atestării hidronimului presupus poate fi explicată prin vechimea numelui care l-a înlocuit, substituirea avînd loc cu mult înainte de data primului document referitor la zona cercetată, în care rîul apare cu numele actual. *Uzul* însuși pare a se lega de o perioadă anterioară cu peste un secol întemeierii Moldovei[4bis]. Din acest motiv nu am găsit menționat

---

[3bis] *Słownik prasłowiański*, I, Varșovia, 1974, s.v.

[4] Pentru utilizarea sufixului *-ava* plecînd de la baze adjectivale slave, inclusiv de la aceasta, vezi Dragoș Moldovanu, *Etimologia hidronimului* Moldova, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", t. XXVIII, 1981 — 1982, A, p. 45.

[4 bis] Primul document este din anul 1607 ; cf. DIR, A, XVII, II, p. 83. Hidronimul *Uzul*, afluent al Trotușului, ca și hidronimul *Uzul*, afluent al Oltului, se pare că reprezintă o polarizare de la numele culmii muntoase care desparte cele două ape, sau de la trecătoarea ce lega cele două bazine. În ipoteza că avem a face cu numele etnic al uzilor, amintim că ultima oară cînd uzii și cumanii au trecut masiv din estul Carpaților în Ardeal a fost la începutul secolului al XIII-lea, deci cu mult înaintea primelor documente din Moldova.

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

în documente numele **Bîrzavei*, el fiind, însă, cerut cu necesitate de termenul păstrat al opoziției echipolente inițiale.

2.1.2. Izolarea elementului rămas din vechea structură, expresie a stratului slav din zonă, a putut favoriza, într-o fază ulterioară, concurarea acestuia de către un toponim aparținînd altui strat, și anume celui maghiar.

Este vorba de un afluent al *Bîrzăuței*, *Apa Roșie* (magh. *Veresviz*), care izvorăște din teritoriul secuiesc al Trei Scaunelor. Pentru români, delimitarea dintre obiectele geografice denumite de cele două hidronime este bine tranșată : Apa Roșie este un afluent al Bîrzăuței, confluența lor situîndu-se în apropierea *Poienii Loberț*. Cu toate acestea, în anchetele directe efectuate în zonă, am obținut toponimul—reper *La Hotar la Veresviz*, aflat la confluența Bîrzăuței cu Uzul (la cca 15 km de gura pîrîului Apa Roșie !). Facem mențiunea că granița dintre Moldova și Ardeal nu a atins niciodată *Veresviz*-ul (Apa Roșie), iar localizarea făcută de *români*, ca și realitatea istorică, ne conduc spre situarea acestui punct (reper) menționat mai sus „la gura Bîrzăuței"[5]. Granița era, într-adevăr, pe pîrîul Bîrzăuța, pînă mai jos de confluența cu Apa Roșie, de unde o lua spre est, pe un afluent de dreapta, Țiganca.

Explicația fenomenului rezidă în faptul că, în planul toponimic maghiar, denumirea afluentului *Veresviz* a încercat să se substituie, total sau parțial, numelui întregului curs de apă. Acest proces poate fi urmărit în diversele sale faze cu ajutorul hărților și hotarnicelor referitoare la Moldova și Ardeal. Subliniem faptul că succesiunea acestor faze nu este dată de șirul cronologic al atestărilor, ci de analiza structurală a cîmpurilor toponimice concurente. În primul rînd, avem atestarea din Otzellowitz : „der Bach Borsont...Bache Boursautz"[6]. Sub aceeași formă ni-l prezintă și hotarnica de la 1792 : „pîrîu Bărzăuții"[7], ca și o hartă austriacă prezentată de Sabin Opreanu : „Păr. Bârzanțul"[8] (variantă grafică). Într-o altă fază, la 1897 și 1900, accepția hidronimului de bază este restrînsă în favoarea afluentului său : *Bărzăuțu / P. Roșu*, respectiv *Bărzăutz / Verespatak* (*Apa Roșie*) — ultimul desemnînd și jumătate din cursul superior al *Bîrzăuței*[9]. În hotarnica din 1888 și în harta Transilvaniei din 1915[10], ca și în harta pădurilor de la 1900[11], cele două denumiri apar ca sinonime : *Bărzăuțu - Verespatak*, *Veresviz* (*p. Bărzăuțu*), respectiv *P. Roșu-Bărzăuțul*. Într-o ultimă fază, apare forma compozită, în care hidronimul secundar este incorporat ca determinant al celui principal : *Roșu Bărzăuțu* și *Bărzăuțu Roșu*[12] (determinare evident nejustificată, pentru că este un singur pîrîu Bîrzăuța). În sfîrșit, I. Ujvari[13] nu reține decît forma *Pîrîul Roșu* pentru întregul curs al acestui afluent al Uzului. Forma de masculin — *Bîrzăuțu* — este mai curînd o adaptare la genul termenului concurent, *Pîrîul Roșu*, decît la genul entopicului *pîrîu*. Varianta românească din hărțile amintite, *Pîrîul Roșu*, reprezintă, prin formă

[5] Tot aici găsim și toponimele : *Poiana Finanțului*, *Stînca de la Hotar*, *Piciorul* și *Piatul Vămii* sau al *Hotarului*.
[6] Otzellowitz *T.B.*, comentariul la careul 79.
[7] HOT. (1792).
[8] Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia ținutul secuilor*, Cluj, 1926, p. 14—15.
[9] H. Bc. (1897), respectiv H. (1900).
[10] HOT. (1888), respectiv H. TRANS.
[11] H. PĂD. (1900).
[12] H. MOLD. (1895) și H. MOLD. (1896).
[13] I. Ujvari, *Geografia apelor României*, București, 1972, p. 500.

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

și prin alegerea entopicului, o traducere a modelului maghiar *Verespatak*, variantă scrisă, oficială, a lui *Veresviz;* tot după modelul maghiar este preluat și conținutul termenului — sinonim al Bîrzăuței și nu afluent al acesteia.

Așadar, toponimul *La Hotar la Veresviz*, localizat la gura *Bîrzăuței*, care circulă *și printre români*, confirmă acest proces de eliminare (fără succes la nivel popular) a hidronimului mai vechi *Bîrzăuța* de către forma mai nouă maghiară *Veresviz*. În felul acesta, în cadrul structurilor toponimice românești apare un termen care afectează simetria cîmpului toponimic.

2.1.3. Urmărind diacronic raportul de desemnare exprimat de cele două hidronime, ca și relația dintre ele, se poate afirma că numele vechi, *Bîrzăuța* a circulat inițial printre români, secuii preluîndu-l de la aceștia ulterior. Faptul că secuii extind numele afluentului *Veresviz* asupra cursului principal, pînă la completa substituire a termenului primar, indică direcția lor de înaintare, din Trei Scaune (Covasna) spre nord, în bazinul Uzului. Ei au cunoscut mai întîi partea dinspre izvoare a bazinului Bîrzăuței, bazin contiguu celui al Cașinului, adică afluenții Apa Roșie și Izvorul Lin, pe care i-au tradus : *Veresviz*, respectiv *Lassuag* (magh. *lassu* „lin, încet").

2.2. În bazinul Bîrzăuței, hotarul dintre Ardeal și Moldova a fost pe pîrîul Țiganca, ce izvorăște din muntele cu același nume. Dacă cercetăm cîmpul toponimic maghiar creat în jurul acestui pîrîu, observăm că, spre deosebire de cel românesc, el se prezintă ca un cîmp compozit, trădînd o suprapunere de straturi. Astfel, în hărțile și hotarnicele privind zona dintre Ardeal și Moldova (ulterior România) din secolele XVIII — XX, apar, pentru acest pîrîu, trei denumiri : „în obîrșia pîrîului *Nemire*, ce-i zic ungurii Chiș *Checichiș*"[14] ; „la gura pîrîului *Nemira — Fekete patak — (Kecskés)*"[15] ; *Pîrîul Nemira* și *P(îrîul) Nemira Țiganca*[16] ; *Fekete patak, Kecskés Nemira*[17].

Pentru a înțelege raporturile în timp dintre cele trei hidronime maghiare sinonime, trebuie să ținem seama de relația dintre acestea și oronimele care le-au polarizat, ca și de relația de opoziție (privativă) stabilită între hidronimele *Kis Kecskes* (afluent al Uzului) și *Kecskes*[18] (rom. *Cheșcheș*, afluent al Slănicelului ce izvorăște din muntele Șandrul Mare). Între pîraiele *Cheșcheșul* și *Kis Kecskes* există o culme muntoasă fragmentată, în prezent, de mai multe denumiri : *Țiganca, Șandrul Mic, Mikes* (rom. *Mihai*), *Șandrul Mare*. Relația de opoziție care se lasă presupusă între hidronimele amintite ne face să credem că, într-o fază anterioară, întreagă această culme avea un singur nume : *Kecskes*[19]. Presupunerea noastră este confirmată de documente, în care găsim menționat „muntele Haoșul, care munte se cheamă *Cheșcheșă-Jiroșă*"[20]. Oronimul respectiv a polarizat cele două hidronime care, în același timp, s-au diferențiat între ele : *Cheșcheș / Kis Kecskes*. Fragmentarea masivului muntos amintit prin denumiri *ulterioare* — oronimele *Șandrul Mare, Șandrul Mic, Mikes* (rom. *Mihai*) — a dus la ruperea unității cîmpului toponimic

[14] HOT. (1792).
[15] HOT. (1888).
[16] H. MOLD. (1895), coloana Q, respectiv R.
[17] H. (1900). Aici apare și *Ziganka pat(ak)*, dar desemnînd un pîrîu învecinat.
[18] Magh. *Kecskes* „cu capre".
[19] În prezent există doar *Pîrîul Cheșcheșului*, ce coboară din vîrful Șandrului Mare în Slănicel, de-a lungul pîrîului Cheșcheșului.
[20] Anul 1652, în „Buletinul Comisiei istorice a României", II, 1916, p. 193, deși fără localizare exactă.

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

inițial (pîrîul *Cheșcheșul*, muntele *Cheșcheșul*, pîrîul *Kis Kecskes*), fapt care a favorizat adoptarea denumirii românești concurente, creîndu-se astfel o nouă structură unitară : muntele *Țiganca* — pîrîul *Țiganca*. Forma maghiară *Fekete patak* pentru *Pîrîul Țiganca* trădează direcția traducerii : din română în maghiară (și nu invers, în care caz am fi avut în românește *Pîrîul Negru*)[21]. Explicația hidronimului *Nemira*, desemnînd același pîrîu, este dată de faptul că vîrful Țiganca face parte din masivul Nemira, pîrîul izvorînd de sub șeaua dintre cele două vîrfuri, Nemira Mare și Țiganca[22].

Analizînd, așadar, cîmpurile toponimice maghiare legate de pîrîul numit de români *Țiganca*, putem deosebi următoarele straturi :

a. Nemira, munte și pîrîu ; nume dat de români de la un antroponim de origine slavă (cf. DOR) și trasmis și secuilor[23].

b. Kecskes, munte și pîrîu / *Kis Kecskes*, pîrîu.

c. Țiganca, munte și pîrîu sau *Fekete patak* și *Fekete hegy* (adoptate sau traduse din română).

Situația de la 1900 este semnificativă pentru faza de tranziție, în care denumirile românești adoptate coexistă alături de vechile numiri folosite de secui, însă într-un sistem incoerent : muntele *Ziganka* sau *Kis Nemere* din care izvorăște *Fekete patak* sau *Kecskes-Nemira*, alături de *Feketehegy* din care izvorăște un alt *Ziganka patak*[24]. La 1915, structura este restabilită : *P(îrîul) Nemira-Țiganca* și muntele *Nemira-Țiganca*[25]. Semnificativă este și descrierea dată de Ortensia Racoviță, cu reminiscențe din sistemul unguresc : *Bîrzăuța* „vine din Transilvania, intră în țară la *Vălcica Caprei* [recte *Kis Kecskes*], se încarcă cu pîrîiașul *Nemira* [recte Țiganca][26]".

În exemplul de mai sus, ruperea unității cîmpului toponimic s-a realizat în planul vorbitorului de limbă maghiară, prin pierderea termenului central polarizator — oronimul *Cheșcheșul*.

2.3. În exemplul următor, acest fenomen s-a petrecut la vorbitorul român, care adoptă doar unele componente ale structurii toponimice maghiare, eliminînd tocmai termenul central, polarizator.

Tot în bazinul Bîrzăuței, un afluent al Izvorului Lin[27] se numește *Cutfei*. Numele său unguresc este *Kutpatak*, doar partea dinspre vărsare (cursul inferior) numindu-se *Kutfej* (magh. *kut* „fîntînă" și *fej* „cap, capăt"). În planul vorbitorului de limbă maghiară, avem un cîmp toponimic bine structurat: hidronimul este o polarizare de la reperul *Halaskut* „fîntînița, izvorul cu pește", de unde izvorăște pîrîul amintit. Tot de la același reper s-a format prin polarizare oronimul *Kuthegy* „muntele fîntînii"[28]. Românii, care probabil că au cunoscut pîrîul prin cursul său inferior în primul rînd — unde este o zonă pastorală folosită și în prezent de ei —, au adoptat hidronimul în forma *Cutfei*, extinzîndu-l la întregul curs al pîrîului (schimbarea

[21] *Fekete patak* poate fi considerată o traducere aproximativă a hidronimului românesc *Țiganca*.

[22] În ungurește, de altfel, muntele Țiganca era numit inițial *Kis Nemere*.

[23] Probabil că românii au utilizat și ei acest hidronim, împreună cu oronimul, înainte de impunerea hidronimului Țiganca.

[24] H. (1900).

[25] H. TRANS.

[26] Ortensia Racoviță, *Dicționar geografic al județului Bacău*, București, 1895, s.v. *Bîrzăuța*.

[27] Afluent pe stînga al Bîrzăuței, izvorînd din ținutul secuiesc al Trei Scaunelor.

[28] H. (1900).

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

:e). Paralel, au adoptat și oronimul *Kuthegy* în forma *Cu-*
Cutechiului (obținut de noi prin anchete directe). Așadar,
ului polarizator *Halaskut*, cîmpul toponimic maghiar
e români în două cîmpuri independente : *Cutfei* / *Cutechi*.
Cutfei și-a format în română, prin polarizare, un cîmp
:at decît oronimul *Cutechi* — cf. *Botul Cutfeiului, Coasta*
Cutfei, Drumul de pe Botul Cutfeiului — va duce trep-
:estei denumiri în detrimentul celeilalte. Fenomenul,
rare: în ancheta directă efectuată am obținut, pentru vîr-
Cutfei (*Vîrful Cutfeiul*). Așadar, prin extensie (*Coasta*
'utfeiul) se va ajunge și în planul vorbitorului român
: unitar, dar structurat diferit față de cel maghiar. Cele
ânească și maghiară — nu se mai suprapun : oronimu-
i corespunde oronimul românesc *Cutfei* ; hidronimului
corespunde hidronimul românesc *Cutfei*. În felul acesta
în elimină neconcordanțele din sistemul propriu : mun-
, dar coasta sa se numea *Cutfei*.
n același bazin al Bîrzăuței, semnalăm un alt exemplu
:tului de desemnare exprimat de un toponim, prin tre-
ă într-alta. Un afluent important al Apei Roșii este *Pî-*
ă românească, explicată de vorbitorii români ca o re-
„romanilor" pe acolo). Formele maghiare, însă, *Roman-*
ă) și mai ales *Olahpatak*[29] sînt edificatoare, ele indicînd
le contact între români și secui : „pîrîul românilor" —
ıflă și toponimul *Drumul Secuiului*. În același sens ple-
imului românesc : dacă punctul de plecare ar fi fost un
unci am fi avut fie *Pîrîul Rómanului*, fie *Pîrîul lui Róman*,
:prezintă o preluare *ad litteram* a celei maghiare (*Roman-*
inului), schimbîndu-se, în același timp, și raportul ini-
imnat : „pîrîul românului" > „pîrîul românului".
nct de vedere structural, se remarcă și în acest caz dis-
raportul de desemnare prin trecerea hidronimului din-

sibilitate de analiză diacronică a straturilor toponimice
lăgheruș, oronim și hidronim. Varianta *Moghioruș*, obți-
itorii români, este foarte apropiată de forma maghiară
:. În acest caz, discontinuitatea apare nu la nivelul struc-
nimice românesc, respectiv maghiar, ci la nivelul formei
e. Astfel, numeroase atestări din secolele al XVIII-lea-
o variantă veche *Muieruș*, care pleacă, după cum a de-
)vici[30], de la o formă veche dialectală *mongoró* „alun(ă)"
: înainte de secolul al XVI-lea, cînd, în limba română,
3 [*ach*][31], *Mieruși*[32], *Muerușu*, munte[33]. Forma actuală *Mă-*

ă, apud Sabin Opreanu, *loc. cit.*
nimele Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruș, Mărtuș, Mă-
ărade, din „Dacoromania", XI, 1948, p. 229 — 237.
'., careul 79.

96), H. PĂD. (1900), seria a IV-a, coloana D, H. (1900), P.S. Ra-

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

gheruș nu poate fi explicată direct din *Muieruș*. Pe de altă parte, ele apar paralel în hărțile citate mai sus: *Mogheruș Șorko*[34], *Magyaros sorka*[35], *Vîrful Magyarosului*[36] și chiar „pasul *Megheluș* (Magyros)"[37]. Elementul de legătură dintre cele două forme — mai veche, *Muieruș*, și mai nouă, *Măgheruș* cu variantele sale — îl poate constitui un alt termen al cîmpului toponimic analizat, *Pîrîul Alunului*, afluent al Măgherușului. Probabil că au existat paralel, într-o perioadă mai veche, formele românească (*Pîrîul*) *Alunului* și maghiară *Monyoros* (> *Muieruș*), traduse una din cealaltă sau apărute independent, ca o expresie a adecvării numelui la obiect. A urmat, apoi, o perioadă în care stratul vechi maghiar (secuiesc), care dăduse forma *Monyoros*, fiind asimilat, toponimul a căpătat forma rom. *Muieruș*, prin secolul al XVI-lea. Cu alte cuvinte, a existat un strat secund format din hidronimele *Pîrîul Alunului*/ *Pîrîul Muieruș*. Peste acesta trebuie să se fi suprapus un altul mai nou, iarăși unguresc (secuiesc), în care toponimul românesc (*Pîrîul*) *Alunului* a fost tradus prin magh. modern *Mogyoros „Aluniș"*. Forma *Muieruș*, neînțeleasă, a fost preluată ca atare. Am avea, deci, un al treilea strat format din hidronimele *Mogyoros* / *Muieruș*. Găsim atestat acest strat în toate hărțile menționate mai sus, în care apar concomitent formele *Mogyoros* (cu varianta românească *Măgheruș*) și *Muieruș*. Cu timpul, toponimul mai nou *Mogyoros* s-a impus în detrimentul celui vechi *Muieruș* (pe ultimul nu l-am mai găsit în anchetele noastre directe), probabil și datorită situării obiectului chiar la granița dintre Ardeal și Moldova, ajungînd să reprezinte, influențat de paronimul *magyaros* „maghiar", un indiciu al limitei ținutului unguresc. Hotarnica de la 1900 este reprezentativă pentru această situație : în partea românească este trecut, pe munte, punctul *Muierușul*, iar în partea ungurească, lîngă graniță, *Magyaros(tető)* (magh. *tető* „vîrf")[38].

Așadar, numai o discontinuitate în timp a populației de limbă maghiară din zonă poate explica păstrarea celor două forme, sinonime lexical și toponimic. Se pare că, în acest caz, toponimia confirmă ipoteza celor două straturi de colonizări maghiare din bazinul Trotușului.

3.1. Posibilitatea de studiere a stratificării toponimelor nu este oferită nu numai de bilingvismul zonei, ci și de modificările survenite în aspectul său sociogeografic, cu repercusiuni asupra structurilor toponimice.

Astfel, în bazinul Trotușului, un afluent al acestuia din comuna Dărmănești se numea la 1790 *Dărmănească* : *Dermanask B(ach)*[39], după numele satului pe lîngă care trecea (în cursul său inferior). În aceeași hartă, găsim și oronimul *Lapoș*, desemnînd un munte important din zonă. În acea perioadă nu se stabilise nici o relație (toponimică) între acest pîrîu și muntele amintit, deoarece se aflau la distanță relativ mare unul de celălalt (între ei se mai afla o culme, Hijmele). La mijlocul secolului al XVIII-lea, însă, între acest munte și pîrîu se înființează un schit, numit inițial „schitul de

---

dianu, *Orografia județului Bacău*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie", 1888, p. 48.

[34] HOT. (1792).

[35] Harta austriacă, apud S. Opreanu, *loc. cit.*

[36] HOT. (1888).

[37] „Monitorul Oficial", 1916, p. 6 915.

[38] H. (1900).

[39] Otzellowitz, *B.*, careul 78.

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

sub muntele Lapoș"[40], apoi *Schitul Lapoș*. Din casele din jurul schitului ia ființă și un sat (care există și azi) numit tot *Lapoș*, după numele schitului. Deoarece pîrîul Dărmănească izvorăște din dealul pe care era schitul (cf. azi, hodonimul *Plaiul Mănăstirii*), acesta din urmă își transferă numele și asupra pîrîului. Noul nume a reușit să elimine aproape total hidronimul inițial, astfel încît astăzi pîrîul se numește *Lapoș*, vechiul nume aplicîndu-se, prin restricție, doar cursului său inferior, ca un sinonim parțial. În felul acesta, prin modificarea aspectului sociogeografic al locului (apariția schitului și a satului *Lapoș*), numele pîrîului în discuție a fost atras într-o structură toponimică nouă, mai largă decît cea inițială : *muntele Lapoș — schitul Lapoș — satul Lapoș — pîrîul Lapoș*. Existența acestui cîmp toponimic era imposibilă înainte de înființarea schitului pomenit, datorită absenței nexului geografic între pîrîu și muntele respectiv.

3.2. În concluzie, putem spune că prin studiul diacronic al cîmpurilor toponimice se poate releva modul în care acestea se restructurează mereu, printre factorii acestui proces de restructurare numărîndu-se interacțiunea dintre sisteme aparținînd unor limbi diferite, ca și modificarea aspectului sociogeografic al zonei studiate.

SIGLE

DOR = N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.
H. (1900) = *Hartă anexată la descrierea demarcației frontariei româno-ungare. A Magyar-Roman határjelzési*, sc. 1 : 40 000, București 1900.
H. Bc. (1897) = Institutul Geografic al Armatei, *Harta topografică a județului Bacău*, sc. 1 : 100 000, București, 1897.
H. MOLD. (1895) = Marele Stat Major al Armatei, *Moldova*, hartă, sc. 1 : 50 000, București, 1895, ediție provizorie.
H. MOLD. (1896) = *Idem*, București, 1896.
H. PĂD. (1900) = Institutul Geografic al Armatei, *Regatul României. Harta pădurilor pe categorie de proprietari*, Serviciul Silvic al Statului, sc 1 : 200 000, București, 1900.
H. TRANS. = Institutul Geografic al Armatei, *Transilvania*, hartă, sc. 1 : 100 000, București, 1915—1922, coloana I.
HOT. (1792) = Hotarnică din anul 1792, la Biblioteca Academiei R.S.România, ms. rom. 7, p. 356.
HOT. (1888) = Hotarnică publicată în „Monitorul Oficial", I, 1888, p. 170.
Otzellowitz, *T.B.* = Hora von Otzellowitz, *Topografische Beschreibung der fünf Moldauischen Districten im Jahre 1788 und 1789*, ms. germ. 2, la Biblioteca Academiei R.S.România.
Otzellowitz, *B.* Hora von Otzellowitz, *Brouillon oder Original Aufnahm der fünf Moldauischen Districten*, 1790 (hartă la Biblioteca Academiei R.S.România.

ASPECTS DE LA STRATIFICATION DES TOPONYMES DANS LE BASSIN MOYEN DE TROTUȘ

RÉSUMÉ

A partir des principes de l'analyse structurelle de la toponymie, formulés par Dragoș Moldovanu, l'auteur essaie de faire l'étude de la dynamique de quelques structures toponymiques du bassin moyen de Trotuș (Moldavie), en établissant, implicitement, les couches toponymiques

[40] Cf. C. Bobulescu, *Sihăstria Dărmăneștilor sau Schitul Lapoș*, în „Biserica ortodoxă română", LXIV, 1946, nr. 7 — 9, p. 400.

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)

qui se sont succédées dans le processus de la dénomination. On utilise, suivant le même auteur, les concepts de *polarisation* et d'*opposition toponymique* et le procédé de groupper les toponymes dans des *champs toponymiques*.

Dans une nappe toponymique, le nom d'un objet dominant a la tendance de passer sur d'autres objets, surbordonnés géographiquement, du même complexe socio-géographique (*polarisation toponymique* : nom d'une montagne → nom d'un ruisseau → nom d'un village, etc.) ou bien de conclure à l'apparition du nom d'un autre objet, en le rapportant à l'objet primaire (*opposition toponymique* : *Cheșcheș*, ruisseau : *Cheșcheșul Mic*, ruisseau ; *mic* „petit"). A la suite de ces phénomènes sont nées les *structures toponymiques*.

Ces structures ne sont pas immuables. La dinamique de la population d'un certain aréal peut expliquer la dynamique des champs toponymiques, qui se modifient et se refont sans cesse. Dans notre zone, le passage des noms s'est produit aussi bien du roumain vers l'hongrois, que de l'hongrois vers le roumain, en aboutissant au même effet de restructuration des champs toponymiques. En voilà, plus bas, quelques exemples.

L'unité initiale d'une structure (*Kecskes*, montagne et ruisseau, *Kis Kecskes* ruisseau ; cf. hongr *kecskes* „avec des chèvres" et *kis* „petit") peut être brisée par la perte du terme central, polariseur (*Kecskes*, montagne), substitué par d'autres noms ultérieurs (*Țiganca* „la gitane", montagne). De cette façon est née une nouvelle structure: *Țiganca*, montagne → *Țiganca*, ruisseau, nom qui supplante l'hydronyme initial *Kesekes*.

Le champ toponymique initial peut se modifier simplement à la suite de son passage d'une langue à l'autre. On a, ainsi, la structure toponymique hongroise *Halaskut*, hongr. *kut* „fontaine, source", *halas* „avec des poissons" — *Kutpatak* „ruisseau de la fontaine" — *Kutfej*, cours inférieur de Kutpatak, hongr. *fej* „extremité, tête" — *Kuthegy* „la montagne de la fontaine". Cette structure a été scindée par les parleurs roumains en deux champs toponymiques indépendants: on a adopté l'oronyme sous la forme *Cutechi* et l'hydronyme sous la forme *Cutfei* (extension du nom du cours inférieur au cours d'eau en entier). Le dernier crée, par polarisation, un champ toponymique plus développé (nom de la côte, du chemin qui monte sur cette côte, etc.), de sorte qu'il finira par supplanter le premier (*Cutechi*). De cette façon, on élimine aussi les contradictions du système roumain : la montagne s'appelle *Cutechi*, tandis que sa côte, *Cutfei*. Finalement, on aboutit en roumain aussi à un champ unitaire, mais structuré autrement que le champ hongrois: l'hydronyme roumain *Cutfei* — l'hydronyme hongrois *Kutpatak* ; l'oronyme roumain *Cutfei* — l'oronyme hongrois *Kuthegy*.

Les changements des structures toponymiques peuvent affecter *le signifié* ; l'hydronyme hongrois *Romanpatak* „ruisseau du Roumain" → *Pîriul Românului* „ruisseau du Roumain" ; ou bien *le signifiant* : l'hydronyme *Muieruș*, du hongrois dialectal ancien *monyoros* „coudraie" doublé, plus tard, par l'hydronyme *Măgheruș* du hongrois moderne *Mogyoros* „idem". Enfin ces changements peuvent concerner *le référent* (changement de l'aspect socio-géographique) : *Dărmăneasca*, hydronyme substitué par *Lapoș*, selon le nom d'une montagne qui ne se trouve pas dans la proximité du ruisseau. Ce transfert a été possible seulement après l'apparition d'un couvent entre les deux objets, qui prend le nom de la montagne *Lapoș*, nom qui, par la suite, est transféré sur le ruisseau qui prend naissance aux environs du convent.

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, Str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1411 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:31 UTC)